
KÖZÉPKOR – KORA ÚJKOR

Canossa úrnője

A Canossa-járásról azok is hallottak, akik mit sem tudnak az investitúra-harc-ról. De azt már csak a középkori történelemben járatosak ismerik, hogy ama híres napon, 1077. január 25-én IV. Henrik császár nemcsak VII. Gergely pápa előtt alázkodott meg („járt Canossát”), hanem a vár úrnője, Canossai (gyakori névváltozatban Toszkánai) Matild grófnő előtt is. Sőt, *Paolo Golinelli Canossai Matild rövid életrajza (Breve storia di Matilde di Canossa)* című könyve szerint „a Donizone kódex eredeti miniatúráján IV. Henrik a grófnő előtt térdel, mintha tőle függne, megbocsátást nyer-e a császár” (57. o.).

Paolo Golinelli a Veronai Tudományegyetem tanára, jeles középkorász, nemzetközi viszonylatban a legelismertebb kutatója „a középkor legfontosabb és legvitatottabb női egyéniségének” (ahogy a fülszöveg írja). Második Matild-monográfiáját az 1046 és 1115 között élt „nagy grófnő” (130. o.) halálának kilencszázadik évfordulójára időzítette (5. o.). Medievisztikai, egyháztörténeti és „gender” szempontból egyaránt becses és érdekes művet alkotott, olyat, amely stiláris elevenségének köszönhetően olvasmányoknak is lenyűgöző.

Matild alakja azért kivételes, mert igen fontos szerepet játszott a keresztény középkor két egyetemes hatalmának, a császárságnak és pápaságnak harcában, noha akkoriban a nők a politikai küzdelmekből szinte teljesen ki voltak rekesztve. Életútját Golinelli négy szakaszra osztja: „az elsőben függetlenségéért harcolt egy elnyomó férjjel szemben is; majd egy nagy domínium úrnőjévé válva, megpróbált békét teremteni a két hatalom között, melyektől az övé származott, vagyis a császárság és a pápaság között: ez tipikusan női szerep volt a lovagregényekben. Később, amikor a békéltetés megghiúsult, vallási eszményei, s nem politikai érdekei szerint kötelezte el magát a harcban, vállalva döntése minden következményét. Végül, idős korában, magába zárkózott, hogy felkészüljön a valódi életre, a vallási elhivatottságra, amelyet valószínűleg korábban is választott volna, ha a történelem nem szőlítja el nehezebb feladatra.” (7. o.)

A császár és a pápa összeccsapását Matild nemcsak keresztényként érezte testvérharcnak, hanem azért is, mert „a császárhoz szoros rokonság és a hűbéri rendszer hűségi köteléke fűzte, a pápához pedig lelki rokonság, a közös

elkötelezettség az egyházi reformok mellett, valamint mély érzelmi kapcsolat és a kölcsönös támogatás szükséglete” (43. o.). VII. Gergellyel való viszonya már akkoriban gyanúsítató szóbeszéd tárgyát képezte, mi több, nyílt erkölcsi pálcátörésre adott okot, amikor a főpáztort császárpártiak el akarták üzni Szent Péter trónusáról, ellenpápát állítva vele szemben (39–40., 62., 74. o.). Golinelli bírálja ezt a diszkreditáló pletykát (amelynek még a nagy Voltaire is visszhangot adott), ugyanakkor rámutat, hogy a kétszer is boldogtalan (kényszer)házasságot kötő (előbb egy púpos, majd egy impotens férjet elszenvedő) úrhölgy életének „talán legboldogabb időszaka” volt, amikor az egyházfővel „1077 telén és tavaszán hosszú hónapokat töltöttek egymás közelében Matild birtokain” (79–80., 133. o.).

Matild nem csupán a pápa szövetségeseként „járatott Canossát” az őt esküszegőnek és árulónak bélyegző Henrikkel. Gergely halála után, 1092-ben diadalmasan verte vissza a császár támadását canossai és többi vára ellen (68., 92–96. o.). Figyelembe véve, hogy az „első”, az „igazi” Canossa-járás a ravasz Henrik győzelmével végződött (45–56. o.), a császári hadúrnak egy asszony általi legyőzete még megalázóbb pofon volt a birodalom feje számára, egyúttal megalapozta Matildnak mint amazon hadvezérnek a mítoszát.

Pedig a grófnőhöz jobban illett az üldözöttek istápolójának keresztényi dicőssége: canossai vára oltalmat adott IV. Henrik volt feleségének és fiainak, akik a koronás családfő zsarnoki kegyetlenkedései elől menekültek védelemért immár fő és jelképes ellenségéhez (97–104. o.).

Az egyházmegújító VII. Gergely mellett haláláig kitartó, földbirtokait az anyaszentegyháznak adományozó Matild (72–73. o.) a katolikus egyház legékesebb és legerősebb világi-női oszlopaként maradt meg az utókor emlékeztében. Dante az *Isteni Színjáték*ban a földi paradicsom énekeiben dicsőítette aktív szellemét, a reneszánsz eposzköltőket, Ariostót és Tassót mint „virgo” ihlette meg, az ellenreformáció korában síremlékét a Szent Péter bazilikában Bernini készítette el, a Risorgimento idején a „neoguelf” hazafiak honleány-szimbólumként tisztelték. Igaz, közben a reformáció antikatólikus, a felvilágosodás egyházellenes, a németországi nacionalizmus pedig pápaellenes éllel kárhóztatta (Bismarck: „Mi nem fogunk Canossát jární!”) Mindezzel együtt – zárja könyvét a monográfus – Matild olyan nő volt, „aki állta az összehasonlítást pápákkal és császárokkal, és fennmaradt a történelemben” (130–136. o.).

Paolo Golinelli: Breve storia di Matilde di Canossa (Canossai Matild rövid életrajza), Mursia, Milano, 2015, 136 o.

Madarász Imre